

ԿԱՅՈՒՆ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ ՍԱՀՄԱՆՄԱՆ ՇՈՒՐՁ

Տնտեսագիտական գրականության մեջ առկա են տարակարծություններ ինչպես Sustainable Development տերմինի թարգմանության, այնպես էլ նրա բովանդակության մեկնաբանության առումներով: Աղյուսակ 1-ում ներկայացված են աշխարհի մի շարք լեզուներով այդ տերմինի պաշտոնապես ընդունված թարգմանությունները: Հայերեն լեզվով Sustainable Development տերմինի թարգմանությունը հանդիպում է երկու՝ «կայուն զարգացում» և «ինքնահարատ զարգացում» տարբերակներով: Հայ գիտնականների մեծ մասի կողմից կիրառվում է կայուն զարգացում (ԿԶ) տերմինը:

Աղյուսակ 1

Sustainable Development տերմինի պաշտոնապես ընդունված թարգմանությունները աշխարհի մի շարք լեզուներով

Աշխարհի լեզու	Sustainable Development տերմին-բնօրինակի պաշտոնապես ընդունված թարգմանությունը	Աշխարհի լեզվից հայերեն քառացի թարգմանությունը
Ֆրանսերեն	Developpement durable	Երկարաժամկետ զարգացում
Իտալերեն	Sviluppo sostenibile	Աջակցման արժանի զարգացում
Գերմաներեն	Nachhaltige Entwicklung	Շարունակական զարգացում
Շվեդերեն	En stadig utveckling	Կայուն զարգացում
Նորվեգերեն	En holdbar utvikling	Ամուր զարգացում
Ճապոներեն	Jizoki-tekina kaiatsu	Շարունակական զարգացում
Ռուսերեն	Устойчивое развитие	Կայուն զարգացում

Ռուս գիտնականների շրջանում արդեն մի քանի տասնամյակ է, ինչ այդ տերմինի թարգմանության շուրջ բանավեճեր են ընթանում: Առաջարկվում են թարգմանության բազմաթիվ տարբերակներ՝ «թույլատրելի զարգացում», «չհյուծող զարգացում», «զարգացում, որը պահպանում է ամբողջականությունը», «հավասարակշռությունն ապահովող զարգացում», «ինքնաաջակցող զարգացում» և այլն¹:

Կայուն զարգացման խնդրի էությունը տերմինի թարգմանությունից չի փոխվում, քանի որ կարևորը հասկացության բովանդակությունն է: Ն.Ն. Սոխեևը նշում է, որ Sustainable Development տերմինի թարգմանությունը իրենից ներկայացնում է որոշակի լեզվական անհեթեթություն, քանի որ կայուն զարգացում պարզապես չի կարող լինել. եթե կա զարգացում, ապա չկա կայունություն²:

Կայուն զարգացման հիմնախնդիրը լայնորեն հասկանալու համար անհրաժեշտ է կանգ առնել հենց «կայունություն» հասկացության վրա: Տեսականորեն կայունությունը կարող է որոշվել միայն գործընթացի իմաստով: Գործընթացը կոչվում է կայուն, եթե այն կարող է շարունակվել որոշակի ժամանակահատվածում: Տվյալ գործընթացի ընդհատման հավանականության աճի դեպքում նրա կայունությունը ֆունկցիոնալ կախվածության մեջ իջնում է: Այդպիսով, գործընթացը կարելի է բնութագրել որպես կայուն, եթե այն շարունակվելու է ժամանակի ընթացքում, նվազագույնը՝ սկզբնական մակարդակից ոչ ցածր:

Հարկ է նկատել, որ մինչ այժմ բացակայում է կայուն զարգացման համընդհանուր ընդունված գիտական սահմանումը, այնուամենայնիվ այդ հասկացության բովանդակության «դասական»

¹ Розенберг, Г. С. Крутые ступени перехода к устойчивому развитию / Г. С. Розенберг, Д. Б. Гелашвили, Г. П. Краснощеков // Вестник РАН. – Т. 66. – 1996. – № 5. – С. 436-440.

² Моисеев Н.Н. Судьба цивилизации. Путь Разума. – М.: Языки рус. Культуры. – 2000. – 224 с.

ձևակերպումը համարվում է «Մեր ընդհանուր ապագան» գեկուցման մեջ Գ.Խ. Բրունդտլանդի տված սահմանումը. **«Կայուն զարգացումը այնպիսի զարգացում է, որը բավարարում է արդի ժամանակաշրջանի պահանջումները՝ առանց վտանգի տակ դնելու գալիք սերունդների սեփական պահանջումների բավարարման հնարավորությունները»**¹: Կայուն զարգացման սահմանումը ներառում է երկու արմատական հասկացություններ.

- պահանջումների հասկացությունը, այդ թվում՝ գերակա (բնակչության աղքատ խավերի գոյության համար անհրաժեշտ),
- սահմանափակումների հասկացությունը (պայմանավորված տեխնոլոգիայի և հասարակության կազմակերպման մակարդակով), որով որոշվում է մարդկության արդի և գալիք պահանջումների բավարարման շրջակա միջավայրի հնարավորությունը:

Վերը նշված սահմանման շուրջ եղել են բազմաթիվ տարակարծություններ և քննադատական դիտողություններ: Համաձայն մի տեսակետի՝ այն կրում է զուտ «մարդկային» բնույթ և ոչինչ չի ասում բնության և մարդու փոխհարաբերությունների բնույթի մասին². մի երկրորդ կարծիք գտնում է, որ հիմնախնդիրը ներկայացված է կենցաղային մակարդակով, անորոշ է և երկիմաստ, բացակայում է գիտական բովանդակությունը, բավականաչափ ստույգ և կոնկրետ չէ գիտական խնդիրների դրվածքի և վերլուծության նպատակների առումով³. մի երրորդ մեկնաբանությամբ նրանում կասկածելի է «գալիք սերունդների սեփական պահանջումների» իմաստը (պարզ չէ՝ ինչպիսին կլինեն պահանջումների բավարարման ձևերը, եթե նույնիսկ ընդունենք պահանջումների անփոփոխությունը)⁴ և այլն:

Գրականության մեջ կարելի է հանդիպել ԿԶ սահմանման ավելի քան 100 տարբերակների, որոնք իրարից տարբերվում են որոշակի հիմնախնդրի շեշտմամբ, սակայն Բրունդտլանդի սահմանման առանցքային տարրերը (ռեսուրսների հավասար բաշխում արդի և գալիք սերունդների միջև և դրանց այն չափով օգտագործում, որը կարող է վերարտադրել էկոլոգիական համակարգը), որպես կանոն, մնում են անփոփոխ :

Ստորև ներկայացված են ԿԶ առաջարկվող սահմանումներից մի քանիսը:

- Վ. Ի. Դանիլով-Դանիլյան, Կ.Ս. Լոսև. «Կայուն զարգացումն այնպիսի զարգացում է, որի դեպքում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցությունը մնում է կենսոլորտի տնտեսական հզորության սահմաններում այնպես, որ չեն քայքայում մարդու կյանքի վերարտադրության համար բնական հիմքերը»⁵:
- Օ. Դրեյեր, Վ. Լոս. «Կայուն զարգացումը տնտեսական աճ է, որն ապահովում է ներկայիս և ապագա սերունդների նյութական և հոգևոր պահանջումների բավարարումը պատմականորեն ձևավորված էկոհամակարգերի հավասարակշռության պահպանման պայմաններում»⁶:
- Ն.Ն. Միխեև. «Sustainable Development-ը զարգացում է, որը թույլատրելի է կամ համաձայնեցված բնության վիճակի և նրա օրենքների հետ»⁷:

Կայուն զարգացումը սոցիալ-տնտեսական մեկնաբանությամբ օրինաչափ է բնորոշել որպես արտադրական հնարավորությունների շահագործում այնպիսի մակարդակով, որը ծայրահեղ դեպքում չի բերում նրանց կրճատմանը, իսկ հաջորդող սերունդները կարող են դրանք օգտագործել ոչ նվազ արդյունավետությամբ, քան նախորդները: Տ. Տիտենբերգը նշում է, որ կայունության հիմնական չափանիշ պետք է համարել այն պայմանի պահպանումը, ըստ որի՝ ապագա սերունդների միջին վիճակագրական անձը պետք է գտնվի ոչ ավելի վատ պայմաններում, քան ժամանակակից սերնդի

¹ «Наше общее будущее»: Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР): Пер. с англ. / Под ред. и с послесл. С. А. Евтеева и Р. А. Перелета. — М.: Прогресс, 1989. — С. 50.

² Голубев В. С. Как перейти к устойчивому развитию // Вестник РАН. — 1995. Т.65. — № 3. — С. 239-241.

³ Левашов В. К. О социальной сущности концепции устойчивого развития. // Социологические исследования. — 1997. — № 4. — С. 3-14.

⁴ Писарев, В. Д. Стратегия устойчивого выживания человечества, экологический императив и международное сотрудничество / В. Д. Писарев // США: экономика, политика, идеология. — 1995. — № 10. — С. 63-73.

⁵ Данилов-Данильян В. И. Экологический вызов и устойчивое развитие / В. И. Данилов-Данильян, К. С. Лосев. — М.: Прогресс-Традиция, 2000. — С. 416.

⁶ Дрейер О. К., Лось В. А. Экология и устойчивое развитие: Учеб. Пособие. — М.: Изд-во УРАО. — 1997. — 224 с.

⁷ Моисеев Н.Н. Судьба цивилизации. Путь Разума. — М.: Языки рус. Культуры. — 2000. — 224 с.

ներկայացուցիչը¹:

Տարբեր հայացքների համեմատական վերլուծության հիման վրա հեղինակը փորձել է սահմանել կայուն զարգացումը, որի մեջ արտացոլված են կայուն զարգացման հիմնարար սկզբունքները և երեք բաղադրիչները՝ տնտեսական, էկոլոգիական և սոցիալական:

Կայուն զարգացումը արդյունքների արդարացի բաշխմամբ շարունակական տնտեսական աճ է՝ ռեսուրսների գումարային չնվազող ներուժի և շրջակա միջավայրի որակի բարելավող պայմաններում:

Առաջարկվող սահմանման մեջ.

- կայուն զարգացման տնտեսական և սոցիալական բաղադրիչները ներկայացված են «արդյունքների արդարացի բաշխմամբ շարունակական տնտեսական աճ» ձևակերպման մեջ, որն արտացոլում է տնտեսական աճի երկարաժամկետ բնույթը և նրա արդյունքների արդարացի բաշխումը՝ բավարարելով արդի և գալիք սերունդների պահանջմունքները,
- «ռեսուրսների գումարային չնվազող ներուժը» արտացոլում է կայունությունն ապահովող տնտեսական պայմանը թույլ կայունության հայեցողության շրջանակներում (որի դեպքում ենթադրվում է բնական կապիտալի փոխարինման հնարավորությունը կապիտալի այլ տեսակներով), որի տակ հասկանում ենք մարդկային, ֆիզիկական և բնական ռեսուրսների գումարային չնվազող ներուժի պահպանում և աճ երկարաժամկետ հատվածում, որը թույլ կտա չփոքրացնել գալիք սերունդների պահանջմունքների բավարարման հնարավորությունները՝ ապահովելով սերունդների իրավահավասարության սկզբունքը,
- «շրջակա միջավայրի որակի բարելավող պայմանները» ներկայացնում է ԿԶ-ի էկոլոգիական բաղադրիչը, ըստ որի՝ տնտեսական աճը չպետք է ուղեկցվի բնության կազմալուծմամբ, այն պետք է լինի բնադաշնեցված (էկոլոգիացված):

Հարկ է նկատել, որ սահմանելով կայուն զարգացումը որպես շարունակական տնտեսական աճ՝ կայուն զարգացման հայեցակարգի սկզբունքներին և չափանիշներին համապատասխան, կարելի է կայուն զարգացում և կայուն տնտեսական աճ հասկացություններն օգտագործել համարժեք իմաստներով: Դա հիմնավորված է այն հանգամանքով, որ տվյալ դեպքում խոսքը վերաբերում է որակական տնտեսական աճին, որն ապահովում է իրական զարգացում: Իսկ տնտեսական աճի տեխնաժին մոդելի դեպքում տնտեսական զարգացում և տնտեսական աճ հասկացությունները տարբերվում են. տեխնաժին տնտեսական աճը ենթադրում է նյութական և էներգետիկ հոսքերի ծավալների և արագության մեծացում, բնակչության քանակական աճի և մարդկային աշխատանքի արդյունքների պաշարների ծավալի ավելացում, մինչդեռ տնտեսական զարգացումը ենթադրում է որակական բարելավումներ ֆիզիկական ծավալների և հոսքերի կառուցվածքում: Եթե տեխնաժին տնտեսական աճը՝ հիմնված քանակական ցուցանիշների վրա, ի վերջո հանգեցնում է ինքնառչնչացման (և այդպիսով «անկայուն» է), ապա կայուն տնտեսական աճը երկարաժամկետ հատվածում հենց կայուն զարգացումն է:

¹ Tietenberg, T. Environmental and Natural Resource Economics / 4th ed. Harper Collins College Publishers. –New York, 1996.

ՍԱՌԱ ՄԿՐՏՉՅԱՆ, *տ.գ.թ.*

Հայաստանի պետական

ճարտարագիտական համալսարան

Համառոտագիր

Սկզբնավորվելով անցյալ դարի 70-ական թվականներին, կայուն զարգացման հայեցակարգը դարձել է ամենաարագ զարգացող և կիրառություն գտնող տեսություններից մեկը: Չնայած դրան, մինչ այժմ բացակայում է կայուն զարգացման համընդհանուր ընդունված գիտական սահմանումը և շարունակվում են գիտական վեճերը ինչպես Sustainable Development տերմինի թարգմանության, այնպես էլ նրա բովանդակության մեկնաբանության առումներով: Աշխատանքում ներկայացվել են կայուն զարգացման տերմինի և սահմանման շուրջ տարբեր մոտեցումներ: Տարբեր հայացքների վերլուծության արդյունքում առաջարկվել է կայուն զարգացման նոր սահմանում, որն իր հիմքում ունի Հայաստանի տնտեսության թույլ կայունության մոդելը:

Քանալի բառեր. *կայուն զարգացում, տնտեսական աճ, ռեսուրսներ, սերունդների պահանջմունքներ, կայուն զարգացման տնտեսական, էկոլոգիական & սոցիալական բաղադրիչներ:*

ОБ ОПРЕДЕЛЕНИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

САРА МКРТЧЯН, *к.э.н.*

Государственный инженерный

университет Армении

Аннотация

Концепция устойчивого развития, появившаяся в начале 70-х годов прошлого века, стала одной из самых быстро развивающихся и нашедших широкое применение теорий. Несмотря на это, до сих пор не существует универсального научного определения понятия устойчивого развития и продолжают научные споры как относительно перевода термина „Sustainable Development“, так и толкования его содержания. В работе представлены различные подходы к термину и определению понятия „устойчивое развитие“. В результате анализа различных взглядов предложено новое определение устойчивого развития, в основе которого лежит модель слабой устойчивости экономики Армении.

Ключевые слова: *устойчивое развитие, экономический рост, ресурсы, потребности поколений, экономические, экологические и социальные компоненты устойчивого развития.*

ON DEFINITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

SARA MKRTCHYAN, *Candidate of Sciences (Economics)*

State Engineering University of Armenia

Abstract

From the beginning of the 1970s of the last century, the concept of the sustainable development has become one of the most rapidly developing and applied theory. However, till now there is no precise and common academic definition of sustainable development and currently the arguments on both the translation of the term “Sustainable Development” and the interpretations regarding its meaning are still going on. The article presents different approaches to the term and definition of sustainable development. Based on the results of analysis of different views the author proposes a new definition of sustainable development that reflects the weak sustainability model of the Armenian economy.

Keywords: *sustainable development, economic growth, resources, needs of generations, economic, environmental and social components of sustainable development.*